

Bijlage 3. Behandeling van de adviezen en opmerkingen bij het ministerieel besluit tot voorlopige bescherming als monument van het Spaans Toreken in Niel

Provincie: Antwerpen

Gemeente: Niel, sectie A

Objectnummer: 4.01/11030/110.1

Dossiernummer: 4.001/11030/101.1

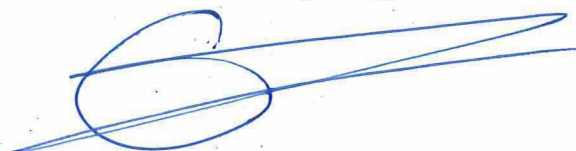
Omschrijving:

Spaans Toreken, Heideplaats 39

Mij bekend om gevoegd te worden bij het besluit van heden:

Brussel, **05 MAART 2020**

De Vlaamse minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed,

Matthias DIEPENDAELE

1. Adviezen en opmerkingen uitgebracht voorafgaand aan de voorlopige bescherming

1.1. Adviezen uitgebracht door de departementen en agentschappen van de beleidsdomeinen Omgeving, MOW en LV

1.1.1. Beleidsdomein Omgeving

Het advies werd gevraagd op 2 april 2019.

Conclusie: het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.1.2. Beleidsdomein Mobiliteit en Openbare Werken

Het advies werd gevraagd op 2 april 2019.

Conclusie: het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.1.3. Beleidsdomein Landbouw en Visserij

Het advies werd gevraagd op 2 april 2019.

Conclusie: het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.2. Advies uitgebracht door de betrokken gemeente Niel

Het advies werd gevraagd op 2 april 2019.

Gemeente Niel.

Het college van Burgemeester en Schepenen bracht op 23 april 2019 een gunstig advies uit over deze bescherming. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Conclusie: het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en/of het ministerieel besluit.

1.3. Advies uitgebracht door de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed (VCOE)

Het advies werd gevraagd op 2 april 2019.

De VCOE bracht op 9 mei 2019 een voorwaardelijk gunstig advies uit over de bescherming van het onroerend goed. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Behandeling van het advies:

1. De commissie betreurt dat de aanleiding voor de bescherming van het Spaans Toreken nergens wordt geduid. De commissie vraagt de concrete aanleiding voor de bescherming in het inhoudelijk dossier te duiden. Aanvullend dringt de commissie er op aan de uiteindelijke beslissing tot ad hoc bescherming verder te motiveren. Hierbij moet bijzondere aandacht worden besteed aan de vergelijking met andere geïnventariseerde en/of beschermde donjons in Vlaanderen en de fysieke toestand van het Spaans Toreken.

Antwoord:

In de situering van het inhoudelijk dossier bij de bescherming (1.1.) is de aanleiding van de bescherming geduid.

In de omschrijving van de historische waarde (2.1.) wordt het Spaans Toreken gesitueerd binnen en afgewogen tegenover geïnventariseerde en beschermde motteheuvels in Vlaanderen. In de omschrijving van de architecturale waarde (2.1.) wordt het Spaans Toreken gesitueerd binnen en afgewogen tegenover geïnventariseerde en beschermde donjons in Vlaanderen.

De fysieke toestand van het Spaans Toreken wordt aangehaald in de omschrijving van de architecturale waarde, maar beknopt. De bouwfysische toestand wordt immers uitgebreid besproken in de beschrijving van de fysieke toestand van het onroerend goed (1.4. in het inhoudelijk dossier).

2. De commissie merkt op dat de percelen 338/C en 340/B nauwelijks beschreven worden in artikel 2 van het beschermingsbesluit en niet fotografisch geregistreerd werden. De commissie vraagt deze percelen en hun belangrijkste erfgoedkenmerken (onder andere microrelief, verzonken tracé, verdwenen gracht, openheid,) verder te documenteren. Aanvullend vraagt de commissie te onderzoeken of een bijkomende bescherming als archeologische site aangewezen is.

Antwoord:

Perceel 338C wordt wel beschreven in artikel 2 van het beschermingsbesluit, namelijk in punt 1 (*"Het Spaans Toreken staat op een lichte verhevenheid. Deze aarden ophoging [ ]"*). In bijlage 5.3. van het inhoudelijk dossier is reeds een opname aanwezig van het microrelief rond het Spaans Toreken (figuur 3).

In de fotoregistratie bij het beschermingsbesluit zijn foto's toegevoegd van het verzonken tracé van de vroegere gracht rond het Spaans Toreken en van perceel 340B. In de beschrijving van de erfgoedkenmerken en erfgoedelementen is een beschrijving van perceel 340B toegevoegd (zowel in het inhoudelijk dossier als in het beschermingsbesluit).

Een bijkomende bescherming als archeologische site is niet aangewezen. Voor een bijkomende bescherming als archeologische site zou eerst een evaluerend archeologisch bodemonderzoek moeten gebeuren. Een dergelijke onderneming gaat voorbij aan de focus van het beschermingsvoorstel op het bouwkundig erfgoed, dat bovendien door de niet optimale bouwfysische toestand een snelle bescherming vereist. Om het vermoede archeologisch potentieel van de site toch te vrijwaren is een archeologische waarde toegekend aan de monumentenbescherming.

3. De commissie meent dat de voorgestelde afbakening een belangrijk gevaar inhoudt op vlak van de (toekomstige) toegankelijkheid van de site. Het Spaans Toreken situeert zich immers volledig in het bouwblok en is momenteel enkel bereikbaar via de binnenplaats van de E. Vanderveldelaan 19. De afbakening verhindert niet dat in de toekomst op dit perceel ontwikkelingen gebeuren die de toegang tot de site bemoeilijken of zelfs onmogelijk maken. Het Spaans Toreken zou aldus afgesneden kunnen geraken van elke verbinding naar het openbaar domein en als het ware op een eiland komen te liggen. Dit is niet wenselijk voor het toekomstige behoud en het goede beheer van de site. De commissie dringt er op aan een overgangszone te voorzien om ook in de toekomst de toegankelijkheid van de site te kunnen garanderen.

Antwoord:

Op de vraag voor de instelling van een overgangszone wordt niet ingegaan. Een beschermingsbesluit is niet het meest geschikte instrument om een toegang tot de percelen van de monumentenbescherming af te dwingen. Hoe de toegang tot de percelen moet verlopen zal worden bepaald bij vergunningverlening of bij burgerrechtelijke kwesties. Het staat de gemeente Niel vrij initiatieven te nemen om deze kwestie te regelen in stedenbouwkundige voorschriften.

Daarnaast is momenteel onduidelijk hoe de bebouwing en de eigendomstoestand van de percelen rond het beschermde monument verder zal evolueren. Een overgangszone met het perceel waarlangs momenteel de toegang tot het Spaans Toreken verloopt, kan

mogelijke andere circulatiescenario's uitsluiten. Anderzijds dreigt een ruime afbakening van de overgangszone met de percelen aan de zuid- en westzijde van het Spaans Toreken toekomstige stedenbouwkundige evoluties te hypothekeren.

4. Bij de historische waarde wordt gewezen op het lokale historische belang van het Spaans Toreken. Het historisch belang en de relevantie op Vlaams niveau blijven volledig onbelicht. Het dossier omvat bijvoorbeeld geen vergelijking van de historiek van dit gebouw met andere geïnventariseerde en/of beschermde donjons in Vlaanderen die een gelijkaardige rol hebben gespeeld in de Tachtigjarige Oorlog. De commissie vraagt om de onderbouwing en de beschrijving van de historische waarde te versterken.

Antwoord:

In de omschrijving van de historische waarde (2.1.) wordt het Spaans Toreken gesitueerd binnen en afgewogen tegenover geïnventariseerde en beschermde motteheuvels in Vlaanderen. Het Spaans Toreken wordt er ook gesitueerd binnen de bouwkundige resten uit de tijd van de Tachtigjarige oorlog in de Rupelstreek. Hieruit blijkt dat bouwkundige resten uit de tijd van de Tachtigjarige oorlog in de Rupelstreek zeer schaars zijn. Dit versterkt de historische waarde van het Spaans Toreken. Hierbij moet worden vermeld dat over het mogelijke belang van geïnventariseerde en/of beschermde donjons in Vlaanderen tijdens de Tachtigjarige oorlog zeer weinig geweten is.

In de omschrijving van de architecturale waarde (2.1.) wordt het Spaans Toreken gesitueerd binnen en afgewogen tegenover geïnventariseerde en beschermde donjons in Vlaanderen.

5. Bij de omschrijving van de architecturale waarde wordt gewezen op 'de hoge authenticiteit' van het Spaans Toreken. Verder laat de beschrijving van de erfgoedkenmerken en -elementen uitschijnen dat het gebouw zich nog volledig in goede staat bevindt. Nochtans blijkt uit de fotobijlage en de beschrijving van de fysieke toestand dat het gebouw diverse ernstige gebreken kent. De stelling uit het inhoudelijk dossier dat het Spaans Toreken '*behalve deze gebreken in een behoorlijke toestand is*', is een understatement en verdient herformulering. De commissie vraagt in de beschrijving van de architecturale erfgoedwaarde en van erfgoedelementen duidelijker de staat van het gebouw aan te geven.

Antwoord:

De 'hoge authenticiteit' uit de omschrijving van de architecturale slaat op de materiele authenticiteit van de vandaag nog aanwezige bouwsubstantie. Ter verduidelijking hiervan is toegevoegd dat het Spaans Toreken geen historiserende restauratie heeft ondergaan, in tegenstelling tot sommige andere (beschermde) donjons in Vlaanderen.

De beschrijving van de bouwfysische toestand (1.4. in het inhoudelijk dossier) is geherformuleerd. De evaluatie van de bouwfysische toestand als "redelijk" is evenwel overgenomen van het inspectierapport van Monumentenwacht.

In de beschrijving van de architecturale erfgoedwaarde en van erfgoedelementen wordt niet verder ingegaan op de staat van het gebouw - daarvoor dient rubriek 1.4. van het inhoudelijk dossier.

6. In de beschrijving van de architecturale waarde wordt gewezen op de ensemblewaarde van het Spaans Toreken met de open omgeving '*waardoor het architecturale volume nog ten volle kan worden ervaren*'. De commissie benadrukt dat noch deze open omgeving, noch de ensemblewaarde uit de fotoregistratie blijken.

Antwoord:

Met de 'open omgeving' wordt bedoeld dat het bouwvolume en de architectuur van het Spaans Toreken nog leesbaar zijn, door de afwezigheid van latere uitbreidingen zoals wel het geval is in veel andere woontorens in Vlaanderen (zie de bijgewerkte omschrijving van de architecturale waarde in het inhoudelijk dossier). Met de 'ensemblewaarde' wordt de nog

zichtbare samenhang bedoeld tussen de aarden verhevenheid en het Spaans Toreken er bovenop. De omschrijving van de historische waarde is in die zin aangepast. Ook de fotoregistratie is in die zin aangepast.

7. De commissie vraagt om te onderzoeken of de site tevens een culturele erfgoedwaarde heeft. In het inhoudelijk dossier zitten alvast enkele indicatoren die wijzen op zo'n culturele waarde voor de lokale gemeenschap, zoals de benaming 'Spaans Toreken' in de volksmond.

Antwoord:

Culturele erfgoedwaarde wordt gedefinieerd als volgt: "*Een onroerend goed heeft culturele waarde als het getuigt van tijd- en regiogebonden menselijk gedrag*" (uit: Vlaamse overheid Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed, 17 juli 2015, Ministerieel besluit tot vaststelling van de inventarismethodologie voor de inventaris van bouwkundig erfgoed, Belgisch Staatsblad, pagina 48925).

Uit deze definitie blijkt de vereiste van een minstens regionale dimensie van de culturele erfgoedwaarde. Bij het Spaans Toreken gaat het om een lokaal gebonden gegeven. De culturele waarde wordt daarom niet toegekend.

8. Inzake de beschrijving van de erfgoedkenmerken en -elementen merkt de commissie op dat een aantal van de 19de en 20ste-eeuwse ingrepen (bijvoorbeeld schouw en rookkanaal westmuur, indeling gelijkvloerse verdieping in drie vertrekken, resten verlaagd stucplafond op rinkelatten) wel worden beschreven in het inhoudelijk dossier maar niet meer vermeld worden in het beschermingsbesluit. De commissie vraagt te verduidelijken of deze toevoegingen al dan niet als erfgoedelementen moeten worden beschouwd en of de beheersdoelstellingen hierop van toepassing zijn.

Antwoord:

In de beschrijving van het Spaans Toreken in het inhoudelijk dossier wordt verduidelijkt dat een aantal aanpassingen uit de 19de en 20ste eeuw geen erfgoedwaarde hebben (de indeling en het verlaagd stucplafond van de gelijkvloerse verdieping, de schouw van de gelijkvloerse verdieping). Daarom worden deze elementen niet vermeld in het beschermingsbesluit. Zij vallen wel onder de toelatingsplichtige handelingen.

9. In beheersdoelstelling 2° van het beschermingsbesluit wordt gesteld dat consolidatie aangewezen is om verder bouwfysisch verval tegen te gaan. Gezien het aanzienlijke risico op vervolgschade vraagt de commissie deze doelstelling krachtiger te formuleren ('het verdient aanbeveling'). Aanvullend vraagt de commissie te onderzoeken of deze doelstelling verder uitgewerkt kan worden met concrete maatregelen om het risico op vervolgschade in te perken.

Antwoord:

Beheersdoelstelling 2° is krachtiger geformuleerd.

Er wordt geen gevolg gegeven aan de vraag om te onderzoeken of deze doelstelling verder kan worden uitgewerkt met concrete maatregelen om het risico op vervolgschade in te perken. Momenteel is al een concrete maatregel genomen om vervolgschade in te perken. Het Spaans Toreken wordt sinds december 2017 overdekt door een nooddak. Dit wordt vermeld in het inhoudelijk dossier (rubriek 1.4.).

10. In verband met de bepaling dat een toekomstige bestemming zo minimaal mogelijk mag ingrijpen op de erfgoedkenmerken en -elementen, verwijst de commissie naar haar vraag tot verduidelijking inzake de erfgoedwaarde van enkele latere toevoegingen.

Antwoord:

In de beschrijving van het Spaans Toreken in het inhoudelijk dossier wordt verduidelijkt dat een aantal aanpassingen uit de 19de en 20ste eeuw geen erfgoedwaarde hebben (de

indeling en het verlaagd stucplafond van de gelijkvloerse verdieping, de schouw van de gelijkvloerse verdieping). Daarom worden deze elementen niet vermeld in het beschermingsbesluit. Zij vallen wel onder de toelatingsplichtige handelingen.

11. Beheersdoelstelling 4° stelt dat gedemonteerde onderdelen *kunnen* worden hergebruikt voor zover hun materiele toestand dit toelaat. In functie van het maximaal vrijwaren van de authenticiteit van het Spaans Toreken, suggereert de commissie te herformuleren naar *'moeten'*.

Antwoord:

Beheersdoelstellingen zijn wenselijke ontwikkelingen. Hierin kunnen voor het monument geen verplichtingen worden opgelegd, maar alleen aanbevelingen. De vraag om deze beheersdoelstelling te herformuleren als een verplichting (*'moeten'*) wordt daarom niet gevolgd. Om de aanbeveling voor het hergebruik van gedemonteerde onderdelen toch kracht bij te zetten, is de beheersdoelstelling geformuleerd met een *'bij voorkeur'*.

12. De commissie merkt op dat de beheersvisie niet ingaat op de (toekomstige) toegankelijkheid van de site. Zoals aangegeven houdt de voorgestelde afbakening op dit punt een belangrijk risico in. Het afbakenen van een overgangszone met gepaste beheersdoelstellingen is aangewezen.

Antwoord:

Zie behandeling van punt 3 van het VCOE-advies.

13. Wat betreft de toelatingsplichtige interieurwerken vraagt de commissie te verduidelijken of deze ook betrekking hebben op de latere toevoegingen.

Antwoord:

Dit wordt niet verduidelijkt. De toelatingsplichtige werken gelden voor de totaliteit van het interieur.

14. De commissie formuleert een kleine bemerking bij de documentatiebijlage bij het inhoudelijk dossier. Op figuur 1 (en ook figuur 3) wordt enkel het perceel 338/C omcirkeld, terwijl ook perceel 340/B deel uitmaakt van de bescherming.

Antwoord:

Figuur 1 is aangepast.

Figuur 3 is niet aangepast, want het rode vierkant heeft alleen betrekking op de verhevenheid met het Spaans Toreken.

Wel is figuur 9 aangepast. Deze figuur bevat een projectie van de Atlas der Buurtwegen op het huidig kadasterplan. Hierop wordt de ligging duidelijk van de intussen verdwenen noordelijke arm van de grote walgracht in perceel 340B.

Conclusie: het advies heeft invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit. Het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit werden als volgt aangepast:

- In de situering van het inhoudelijk dossier bij de bescherming (1.1.) is de aanleiding van de bescherming geduid.
- De omschrijvingen van de historische en architecturale waarde zijn uitgebreid met vergelijkingen met andere motteheuvels en donjons in Vlaanderen.
- De beschrijving van de bouwfysische toestand in het inhoudelijk dossier is aangepast.
- In de fotoregistratie bij het beschermingsbesluit zijn foto's toegevoegd van het verzonken tracé van de vroegere gracht rond het Spaans Toreken en van perceel 340B.
- In de beschrijving van de erfgoedkenmerken en erfgoedelementen is een beschrijving van perceel 340B toegevoegd (zowel in het inhoudelijk dossier als in het beschermingsbesluit).

- In de beschrijving van het Spaans Toreken in het inhoudelijk dossier wordt verduidelijkt dat een aantal aanpassingen uit de 19de en 20ste eeuw geen erfgoedwaarde hebben (de indeling en het verlaagd stucplafond van de gelijkvloerse verdieping, de schouw van de gelijkvloerse verdieping).
- Beheersdoelstelling 2° van het beschermingsbesluit is krachtiger geformuleerd.
- Beheersdoelstelling 4° van het beschermingsbesluit is geherformuleerd.
- In de documentatiebijlage bij het inhoudelijk dossier zijn figuren 1 en 9 aangepast.

1.4. Opmerkingen van de zakelijkrechthouders

De opmerkingen werden gevraagd op 2 april 2019.

De zakelijkrechthouders gaven op 13 mei 2019 mondeling opmerkingen over de bescherming van het onroerend goed. De opmerkingen maken integraal deel uit van het beschermingsdossier. Omwille van privacy-redenen zijn de opmerkingen van de zakelijkrechthouders anoniem opgenomen in dit document. Het beschermingsdossier bevat een overzicht van de opmerkingen en de gegevens van de zakelijkrechthouders.

Behandeling van de opmerkingen

1.4.1. Opmerking 1

In de omschrijving van de architecturale waarde van het Spaans Toreken wordt gewezen op de "open omgeving" van het Spaans Toreken ("*Hoewel de toren niet zichtbaar is van op straat, bevindt hij zich in een open omgeving, waardoor het architecturale volume nog ten volle kan worden ervaren*"). Dit geeft de indruk dat er een publieke ontsluiting van de omgeving van het Spaans Toreken moet gebeuren. De zakelijkrechthouders zien deze formulering graag geschrapt.

In hetzelfde verband wijzen de zakelijkrechthouders op punt 5 van art. 3 in het beschermingsbesluit ("*de ruimtelijke visie voor de twee percelen in de bescherming gaat uit van de herkenbaarheid en leesbaarheid van de architectuur van het Spaans Toreken*"). Deze beheersdoelstelling wekt dezelfde indruk, namelijk dat de bescherming een publieke ontsluiting oplegt van de omgeving van het Spaans Toreken.

Antwoord:

Deze formuleringen zijn geschrapt, zowel in het inhoudelijk dossier als in het beschermingsbesluit. Een bescherming is geen instrument om stedenbouwkundige ontwikkelingen te initiëren, een indruk die met deze formuleringen wel werd gegeven.

De formulering "[ ] *waardoor het architecturale volume nog ten volle kan worden ervaren*" had betrekking op het behoud van de herkenbaarheid en de leesbaarheid van de architectuur van het Spaans Toreken. Deze intentie wordt gedekt voor de eerste beheersdoelstelling ("*De algemene doelstelling van de bescherming [ ]*").

1.4.2. Opmerking 2

Betekent de toekenning van een archeologische waarde dat er archeologisch vooronderzoek moet gebeuren op perceel 340B?

Antwoord:

Archeologisch (voor)onderzoek moet alleen gebeuren wanneer ingrepen aan de bodem worden voorzien (zie punt 7 van artikel 3 in het beschermingsbesluit). Zolang de bodem van het perceel ongemoeid wordt gelaten, is er geen verplichting tot archeologisch (voor)onderzoek. Bij grondwerken gelden sowieso de oppervlaktecriteria van de archeologiewetgeving

(Onroerenderfgoeddecreet, artikel 5.4.1), ongeacht de al dan niet beschermde status van het perceel of percelen.

1.4.3. Opmerking 3

Kan er een afsluiting worden geplaatst op de grens tussen de percelen 338C en 340B?

Antwoord:

De plaatsing van een afsluiting tussen de percelen is mogelijk. Dit valt onder de toelatingsplichtige handelingen van de bescherming (artikel 5 van het beschermingsbesluit, punt 5e).

1.4.4. Opmerking 4

De zakelijkrechthouders zien allusies op toegankelijkheid en openheid van de site graag verwijderd.

Antwoord:

Deze allusies zijn verwijderd (zie opmerking 1).

Conclusie: de opmerkingen hebben invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit. Het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit werden als volgt aangepast:

- In de omschrijving van de architecturale waarde, zowel in het inhoudelijk dossier als in het beschermingsbesluit, zijn allusies op een publieke ontsluiting van de omgeving van het Spaans Toreken geschrapt.
- In de beheersdoelstellingen van het beschermingsbesluit zijn allusies op een publieke ontsluiting van de omgeving van het Spaans Toreken geschrapt.

1.5. Conclusie voorafgaand aan de voorlopige bescherming

De uitgebrachte adviezen en de opmerkingen van de zakelijkrechthouders hebben invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit. Het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit werden als volgt aangepast:

- In de situering van het inhoudelijk dossier bij de bescherming (1.1.) is de aanleiding van de bescherming geduid.
- De omschrijvingen van de historische en architecturale waarde zijn uitgebreid met vergelijkingen met andere motteheuvels en donjons in Vlaanderen.
- De beschrijving van de bouwfysische toestand in het inhoudelijk dossier is aangepast.
- In de fotoregistratie bij het beschermingsbesluit zijn foto's toegevoegd van het verzonken tracé van de vroegere gracht rond het Spaans Toreken en van perceel 340B.
- In de beschrijving van de erfgoedkenmerken en erfgoedelementen is een beschrijving van perceel 340B toegevoegd (zowel in het inhoudelijk dossier als in het beschermingsbesluit).
- In de beschrijving van het Spaans Toreken in het inhoudelijk dossier wordt verduidelijkt dat een aantal aanpassingen uit de 19de en 20ste eeuw geen erfgoedwaarde hebben (de indeling en het verlaagd stucplafond van de gelijkvloerse verdieping, de schouw van de gelijkvloerse verdieping).
- Beheersdoelstelling 2° van het beschermingsbesluit is krachtiger geformuleerd.
- Beheersdoelstelling 4° van het beschermingsbesluit is geherformuleerd.
- In de documentatiebijlage bij het inhoudelijk dossier zijn figuren 1 en 9 aangepast.
- In de omschrijving van de architecturale waarde, zowel in het inhoudelijk dossier als in het beschermingsbesluit, zijn allusies op een publieke ontsluiting van de omgeving van het Spaans Toreken geschrapt.

- In de beheersdoelstellingen van het beschermingsbesluit zijn allusies op een publieke ontsluiting van de omgeving van het Spaans Toreken geschrapt.